

INDIRA KUČUK-SORGUČ
JU MUZEJ SARAJEVA

**U POVODU JUBILEJA:
STO GODINA NARODNOG
POZORIŠTA SARAJEVO
(1921-2021)**

APSTRAKT: U povodu okruglog jubileja, 100-godišnjice kulturno-umjetničkog djelovanja najstarije pozorišne kuće u Bosni i Hercegovini, autorica donosi povijesni pregled rada Narodnog pozorišta Sarajevo od njegovog osnivanja do danas u kojem su istaknuti najznačajniji događaji u razvoju svih umjetničkih segmenata najveće nacionalne teatarske kuće u Bosni i Hercegovini. Narodno pozorište je u svom stoljetnom vijeku mijenjalo više puta ime i ideološke društveno-političke sisteme. Ta bremenita historija glavnog grada Bosne i Hercegovine odražavala se u svojoj kompleksnosti i na diskontinuitetnost u kulturnoj politici i organizacijsko-produkcijskoj strukturi Narodnog pozorišta. Autorica navodi da su faktografske praznine u historijskom pamćenju ove institucije trebale biti popunjene detaljnom i sveobuhvatnom monografskom studijom u povodu jubileja, ali ona do danas nije objavljena.

KLJUČNE RIJEČI: Narodno pozorište, kultura, umjetnost, teatar, monografija, balet, opera, stoljeće, politika

ABSTRACT: On the occasion of the round jubilee, the 100th anniversary of the cultural and artistic activities of the oldest theatre in Bosnia and Herzegovina, the author shares the historical review of the work of the Sarajevo National Theatre, from its founding days until present times, in which she highlights the most significant events in the development of all artistic segments of the largest national theatre in Bosnia and Herzegovina. The National Theatre, in hundred years of its existence had its name changed and experienced changes of ideological socio-political systems several times. The fraught history of Bosnia and Herzegovina's capital in its complexity was also reflected in discontinuity in the cultural policy and organizational-production structure of the National Theatre. The author states that factographic voids in the historical remembrance of this institution should have been filled with a detailed and

comprehensive monographic study on the occasion of the jubilee, but it has not been published to date.

KEYWORDS: National Theatre, culture, art, theatre, monograph, ballet, opera, century, politics

Narodno pozorište Sarajevo nalazi se među najstarijim i najvažnijim kulturnim institucijama u Bosni i Hercegovini koje čitavo jedno stoljeće na reprezentativan način prenosi kulturno-umjetničke vrijednosti i afirmira nacionalnu i svjetsku dramsku literaturu, muzičku kulturu, opernu i baletnu umjetnost. U stotinu godina svoga postojanja Narodno pozorište je osam puta mijenjalo ime, pet puta društveno-političke sisteme, više uprava i rukovodstava, preživjelo dva rata kvalitetno revitalizirajući svoje kapacitete te s pravom nosi atribut centralne teatarske kuće države Bosne i Hercegovine.¹

U 2021. godini počelo je svečano obilježavanje stogodišnjice Narodnog pozorišta Sarajevo, premda je cjelokupna umjetnička produkcija iz pandemijskih razloga reducirana, kapaciteti auditorija su umanjeni, a izvođačke aktivnosti bile su podložne izmjenama gotovo na svakodnevnom nivou. Promjena cjelokupne upravljačke strukture ove institucije, od direktora do voditelja umjetničkih segmenata drame, baleta, opere i odjeljenja tehnike koja je stupila na snagu dva mjeseca prije zvaničnog datuma obilježavanja jubileja, utjecala je na planirani svečani program koji je, kako je najavljeno, trajao tokom cijele umjetničke sezone 2021/2022. godine. Dramskom predstavom *Protekcija* simbolički je otpočeo i zatvoren stoljetni ciklični krug oživljenja i trajanja scenske umjetnosti u Sarajevu.² A sve je počelo mnogo prije 1921. godine, još od prvih stalnih pozorišnih trupa koje su upućivale inicijative za osnivanje pozorišne institucije pod državnom subvencijom.³

Prvo Državno pozorište u Sarajevu osnovala je Zemaljska vlada 7. januara 1914. godine. Iako nije održalo niti jednu predstavu, ovaj datum uzima se kao početak osnivanja pozorišta u Sarajevu. Pet godina kasnije, 5. avgusta 1919., obratila se Narodna vlada Bosne i Hercegovine Ministarstvu prosvjete s prijedlogom da se u Sarajevu osnuje Narodno pozorište koje bi širilo prosvjetu, budilo nacionalnu svijest i njegovalo umjetnost. Odlukom Ministarskog savjeta od 1. septembra 1919. godine Narodno pozorište postalo je državna ustanova. Prvog novembra iste godine otvorena je zimska pozorišna sezona, a 18. novembra 1919. godine potpisan je dekret o osnivanju Narodnog pozorišta

1 Dekretom o osnivanju iz 1919. nazvano je „Narodno pozorište u Sarajevu“. Ovaj dokument do danas nije pronađen u arhivima u BiH i Beogradu.

2 <https://balkans.aljazeera.net/news/culture/2021/9/29/narodno-pozoriste-sarajevo-slavi-sto-godina-rada-i-djelovanja> (21.2.2022.)

3 O pokušajima osnivanja Narodnog pozorišta u Sarajevu vidjeti više u: Josip Lešić, *Pozorišni život Sarajeva 1878-1918*, Sarajevo: Svjetlost, 1973, 305-312, Hamdija Kapidžić, "Pokušaj osnivanja stalnog pozorišta u Sarajevu, 1913" u *Bosna i Hercegovina u vrijeme austrougarske vladavine 1878-1918, članci i rasprave*, Sarajevo, 1961, 381-395, Sarajevo: 1913., Marko Marković, *Zemaljsko narodno pozorište u Sarajevu*, Članci i ogledi II, Sarajevo, 1961, 52-56; Hamid Dizdar, "Projekti za osnivanje državnog pozorišta u Sarajevu", *Pozorište*, VII/1965, 6, 616-622; Hamid Dizdar, "Osnivanje prvog državnog pozorišta u Bosni i Hercegovini", *Pozorište*, IX/1967, 1, 33-41; Josip Lešić, "Pozorišno Sarajevo – Godina 1913", *Oslobođenje*, 8. 12. 1971.

u Sarajevu.⁴ Prvu svoju predstavu Pozorište je održalo 27. 11. 1920. godine u Tuzli. Bila je to predstava načinjena od dvije jednočinke *Hasanaginice* Šantića i komedije *Jedva steče zeta* Labiša i Mišela. Predstava je odigrana u prostorima tadašnjeg hotela Bristol.⁵

Dvadesetdrugog marta 1921. godine Ministarstvo prosvjete u Beogradu donijelo je rješenje o spajanju oblasnih pozorišta. U Sarajevu je formirano Narodno pozorište za zapadne oblasti, nastalo spajanjem Splitskog i Sarajevskog oblasnog pozorišta.⁶ Dvadesetdrugog oktobra 1921. godine, svečanim prikazivanjem prve predstave u adaptiranoj zgradi Narodnog pozorišta, počinje sa radom i nosi naziv „Narodno pozorište Kralja Aleksandra“ u Sarajevu.⁷ Za prvog upravnika imenovan je 1. septembra 1920. godine dotadašnji profesor Velike Realke u Sarajevu Stevan Brakus⁸, a za dramaturga pisac Borislav Jeftić, dok je za scenografa postavljen akademski slikar Roman Petrović. Pozorište je imalo 97 uposlenika, dok je sjedišta u sali bilo 818, skoro dvostruko više od današnjeg gledališta.⁹ Svečanost zvaničnog otvaranja bile su u znaku pozdravnog govora Branislava Nušića, koji je u to vrijeme bio načelnik Umjetničkog odjeljenja državnog ministarstva prosvjete. U naredne tri večeri (22., 23. i 24. oktobra) izvedene su uz Nušićevu *Protekciju* i Molièreov *Uobraženi bolesnik*, ali i Vojnovićeva *Smrt majke Jugovića* (II čin), Ćorovićev *Zulumčar* (II čin) te koncert Oblasne muzičke škole u Sarajevu, a otvorena je i slikarska izložba.¹⁰ U izvještaju od 19. decembra 1921. godine koje Narodno pozorište upućuje ministarstvu prosvjete¹¹ stoji da su od otvaranja do 18. decembra održali 54 predstave “prosečno svaki dan predstava, od kojih na dela domaćih autora otpadaju 24 predstave (cele, i aktovke)”¹²

Od 5. januara 1935. godine mijenja naziv u Narodno pozorište Kralja Petra II u Sarajevu, a od 1941. do 1945. djeluje kao Hrvatsko državno kazalište u Sarajevu.¹³ Nakon oslobođenja sva pozorišta su proglašena za državne ustanove. Pozorište u Sarajevu radi pod nazivom Pozorište NRBiH. Današnji naziv Narodno

4 ARBiH, Narodno pozorište Sarajevo, Inventarna knjiga; preneseno iz Glasnika arhiva i Društva arhivskih radnika br. XXXII, zavedeno pod: Narodno pozorište Sarajevo, Sign. NPS, S.H.

5 <https://www.nps.ba/> (11. 11. 2021.)

6 ARBiH, NPS, Inventarna knjiga; preneseno iz Glasnika arhiva i Društva arhivskih radnika br. XXXII, zavedeno pod: Narodno pozorište Sarajevo, Sign. NPS, S.H.

7 Zgrada Društvenog doma (današnja zgrada Narodnog pozorišta) otvorena je 2.1.1899. kao mjesto zabave i društvenog života, gdje su se povremeno održavale i pozorišne predstave (gradnja zgrade započeta je 1897., a projektirao je češki arhitekta Karlo Paržik u neorenesansnom stilu).

8 Prvo je kontaktiran književnik Aleksa Šantić koji je zbog lošeg zdravstvenog stanja odustao i poslao pismo Milanu Srškiću, predsjedniku Pokrajinske vlade BiH 21. 6. 1920. u kojem kaže da ga ispusti iz svake „kombinacije koja bi sa njegovom kandidaturom kod uprave pozorišta bila ma u kakvoj vezi.“ ARBiH, šifra: 92/14/32 (24) – 1920.

9 ARBiH, ZVS, šifra 92/14/32 (59) – 1921.

10 ARBiH, ZVS, šifra 92/14/32 (59) – 1921.

11 Zvaničan naziv ministarstva iz kojeg dolaze akti je Ministarstvo prosvete Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Umetničko odeljenje.

12 ARBiH, ZVS, šifra 92/14/32 (59) – 1921.

13 U NDH s djelovala četiri pozorišta, u Zagrebu, Osijeku, Banjoj Luci i Sarajevu. Kada je rasformirano HNK u Banjoj Luci 1943. godine veći dio ansambla prešao je u Sarajevo.

pozorište u Sarajevu dobilo je rješenjem Narodnog odbora grada Sarajeva od 28. aprila 1953. godine.¹⁴

Uz Zemaljski muzej BiH, Narodno pozorište je svjedočilo kulturnu, znanstvenu, socijalnu i obrazovnu validnost bosanskohercegovačke zajednice i identiteta između dva svjetska rata. Međuratno razdoblje predstavljalo je iskorak u pozorišnom životu BiH jer je Narodno pozorište jedina kulturna ustanova u BiH koja je formirana za vrijeme Kraljevine Jugoslavije. Svi drugi oblici kulturnog, umjetničkog i duhovnog djelovanja bili su u regresiji i opadanju.

Drugi svjetski rat je donio pored promjena naziva Narodnog pozorišta u Hrvatsko državno kazalište¹⁵ i egzekutivne promjene u funkcioniranju Kuće na Obali. Ratni period je ostao istraživački detaljno i analitički neobrađen, sveden u publikacijama na štire i nekonstruktivne osvrte utemeljene na općoj slici u kojoj se jedna institucija našla u novom nametnom državno-pravnom poretku. Naravno, početak svake ratne stihije “pomete” mnoge uspostavljene sisteme, uzburka kriterije, dovede novo vodstvo i konstruira pozorišnu paradigmu koja je ideološki prihvatljiva ustrojenom režimu.¹⁶ Književno-pozorišni teoretičar dr. Josip Lešić godine između 1941. i 1945. karakterizira na sljedeći način:

Rad sarajevskog Pozorišta pod okupacijom (1941-45.) tekao je rutinski, bez strasti i kreativnog zanosa, u strepnji i neizvjesnosti. Pa ipak, potrebno je reći, u repertoarskoj politici, među članovima ansambla, pa čak i u upravi teatra, nije bilo šovinističko-rasističkih tendencija. Izbor djela, iako ograničen i sputan, kretao se u okvirima onih tekstova koji, istina, nisu predstavljali otpor fašizmu, ali mu nisu davali ni podršku. Ovome treba dodati da je “jedan dio ansambla, na razne načine, učestvovao u pokretu otpora i pomoći oslobođilačkom ratu i narodnoj revoluciji.”¹⁷

Nekoliko istih rečenica o radu Narodnog pozorišta pod NDH ponavlja se od monografije do monografije, pošto nijedna ozbiljna retrospektiva i historijski prikaz rada Pozorišta nakon 1971. nije napravljena.¹⁸ U počecima svog postojanja Narodno pozorište Sarajevo je djelovalo, isključivo, kao dramski teatar. Od 1946. godine Narodno pozorište dobiva i muzičke segmente djelovanja, pa će tako bogatoj povijesti našeg teatra izuzetno pridonijeti Opera, odnosno Balet.

14 Isto.

15 Po uspostavi Nezavisne Države Hrvatske 10. aprila 1941. sve do 15. juna 1941. godine Narodno pozorište u Sarajevu se u općim aktima naslovljava kao Narodno kazalište u Sarajevu. Više u neinventarisanoj arhivskoj građi Arhiva Bosne i Hercegovine. ARBiH, NPS, 1941.

16 Više o izvještajima privremenog upravnika Alije Nametka i upravnika Ahmeda Muradbegovića ministarstvu bogoštovlja i nastave NDH vidjeti u: Samija Sarić, Prilog izučavanju istorije Narodnog pozorišta u Sarajevu, Historijski arhiv Sarajeva, 1994-95, sv. 33.

17 Josip Lešić (ur.), *Narodno pozorište Sarajevo 1921-1971.*, Sarajevo: NPS, 1971.

18 U pripremi je monografija o stogodišnjici rada Narodnog pozorišta Sarajevo, čije publiciranje kasni iz neobjašnjivih razloga s obzirom da je trebala biti objavljena u godini jubileja. Imajući uvidu dostupne materijale, ni ova monografija ako bude publicirana, neće na studiozan način obuhvatiti sve važne historijske događaje, kulturološke fenomene i personalne struje koje su provodile Kuću na Obali kroz različite faze umjetničko-programskih i upravljačko-logistički uzleta i/ili stagnacija, i dekapacitiranosti, usljed raznih društveno-političkih i ekonomsko-finansijskih okolnosti.

Prva premijera Opere dogodila se 9. novembra 1946. kada je upriličena *Prodana nevjesta*. Praizvedbom *Žetve*, 25. maja 1950., počinje uzbudljiva historija Sarajevskog baleta.¹⁹

Najdinamičniji period u radu Narodnog pozorišta bio je iza Drugog svjetskog rata, koji je kulminirao posebno 70-ih godina 20. stoljeća kad su glumački, operni i baletni ansambl izrasli u respektabilne reprezentante bosanskohercegovačke kulturne scene širom bivše Jugoslavije. Direktor je bio Vljako Ubavić, koji je upravljao pozorištem 26 godina, od 1952. do 1978. godine, za čijeg je razdoblja Narodno pozorište doživjelo procvat u svim svojim umjetničkim i tehničkim segmentima. Osim što radi na osavremenjavanju repertoara i angažovanju mladih umjetnika širom otvara vrata gostujućim teatrima: Moskovski hudožestveni teatar, Lenjingradski teatar minijatura, Living Theatre New York, Vilarov TNP Pariz, Piccolo Teatro Milano, Teatr klasični iz Varšave, Realističko pozorište Prag... Organizuje i prva gostovanja naših ansambala u Tunisu, Alžiru, Švicarskoj, Bugarskoj, Čehoslovačkoj, Poljskoj, Rumuniji, a sa Operom iz Modene u Italiji uspostavlja stalnu saradnju i razmjenu predstava. Na inicijativu Franje Horvata 1953. osnovan je Baletski studio. Zajedno sa Mešom Selimovićem Ubavić prevodi dramske tekstove sa ruskog i francuskog. Ponovo uvodi radno mjesto dramaturga Pozorišta. Sarajevski balet dobija Šestoaprilsku nagradu grada Sarajeva (1970) povodom 20 godina umjetničkog rada i za afirmaciju baleta u Zemlji i inostranstvu. Povodom pedeset godina postojanja Narodnog pozorišta, zajedno sa timom saradnika, štampao je najsveobuhvatniju monografiju do sada: *Narodno pozorište Sarajevo 1921-1971*, čiji je glavni urednik bio prof. Josip Lešić.²⁰

Opsada Sarajeva i agresija na Bosnu i Hercegovinu 1992.-1995. doprinijela je eroziji ansambla, disfunkcionalnosti u radu u samoj zgradi Narodnog pozorišta koja je bila izložena granatiranju i snajperskoj vatri, kao i drugim faktorima poput nedostatka vode, električne energije, hrane, goriva i komunalne infrastrukture. Ipak je umjetnički bunt protiv kulturocida i fašizma svoje poruke iskazivao na sarajevskim scenama, a Narodno pozorište je zahvaljujući svom umjetničkom i tehničkom ansamblu našlo načina da u apokaliptičnim okolnostima bude izraz nade i krik spasa za sve Sarajlije i Sarajke zatočene u jednom velikom koncentracionom logoru na otvorenom.

Situacija je bila takva da se, zapravo, činilo da u gradu postoji jedan ansambl: praktično su se sjedinile sve teatarske snage i moći Sarajeva, svi glumci, svi scenografi, svi redatelji činili su u stvari Teatar pokreta duhovnog otpora. Naravski, da pod takvim nazivom nije djelovao nikakav teatar, ali gledajući metaforički to je bilo tako. Izvedbeni aspekt je podrazumijevao igranje u svim mogućim prostorima, koji su bili relativno zaštićeni i koji su zadovoljavali minimum pri izvedbi scenskog djela.²¹

¹⁹ <https://www.nps.ba/> (11.11.2021.)

²⁰ <https://nps.ba/stranica/historijat/2> (21.12.2022.)

²¹ Gradimir Gojer, „Uloga i značaj kulture u periodu opsade i odbrane Sarajeva“, *Opsada i odbrana Sarajeva 1992-1995*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2008., 288-289.

U poslijeratnom periodu krenulo se skoro iz početka, Narodno pozorište je kao brodolomnik koji je četiri godine preživljavao u beznađu, trebalo povratak svome intrizičnom sebstvu i postojanju, pokušavajući ubrzanim tempom pratiti moderna svjetska teatarska strujanja. Vođeno nepatvorenom željom i elanom pozorišnih strasnika i istaknutih znalaca poput akademika Muhameda Karamehmedovića i Tvrtka Kulenovića, direktora Drame istaknutog književnika i dramaturga Dževada Karahasana, prestižnim opernim umjetnicima Amilom Bakšić i Ivicom Šarićem, glumcima Josipom Pejakovićem, Urošem Kravljačom, Zoranom Bečićem, Nadom Đurevskom i drugim veteranima muzičko-scenske umjetnosti, kao i stasajućom generacijom mladih umjetnika, Narodno pozorište se vrlo brzo preporodilo i dinamiziralo svoju produkcijsku lokomotivu koja je sve uravnoteženije i progresivnije putovala u neko novo modernije doba.

Kao centralna teatarska kuća države Bosne i Hercegovine Narodno pozorište je svojim umjetničkim rezultatima, predanim radom generacija pozorišnih radnika i rukovodstva²², a posebno načinom organizacije (tri ansambla Opera, Drama i Balet), veoma važan element teatarskog i uopće duhovnog života u BiH. U toku svog stogodišnjeg djelovanja Narodno pozorište Sarajevo odigralo je ogroman broj dramskih, baletnih i opernih predstava po cijeloj Bosni i Hercegovini, ali i u inozemstvu.²³ Učestvujući u razvoju domaće dramske književnosti i stalnim izgrađivanjem dramskog, opernog i baletnog repertoara, otvaranjem vrata gostujućim umjetnicima, velikim brojem uspješnih gostovanja i nagrada, Pozorište je dalo neprocjenjiv doprinos razvoju kulture grada i države Bosne i Hercegovine. Uz veliki broj dramskih praižvedbi bosanskohercegovačkih autora (izvođena djela Skendera Kulenovića, Meše Selimovića, Hamze Hume, Isaka Samokovlije, Branka Ćopića, Envera Čolakovića, Ahmeda Muradbegovića, Edhema Mulabdića, Miodraga Žalice, Miroslava Jančića, Duška Anđića, Uroša Kovačevića, Abdulaha Sidrana, Irfana Horozovića, Almira Bašovića, Ljubice Ostojić, Darka Cvijetića i drugih), važno je spomenuti operne i baletne praižvedbe: *Jazavac pred sudom* (Milošević), *Hasanaginica* (Horozić - Alispahić), *Srebreničanke* (Čavlović - Bjelac), *Aska i vuk* (Horozić - Alispahić), *Alma* (Osmanagić), *Zmaj od Bosne* (Horozić - Alispahić), *Intermeco* (Papandopulo), *Leptirica i mjesec* (Odak - Horvat), *Kontrasti* (Škerl - Pervan), *Grozdanin kikut* (Škerl - Pašalić), *Satana* (Komadina - Jančić), *Hasanaginica* (Komadina), *Adam i Eva* (Hristić - Lešić), *Derviš i smrt* (Komadina - Boldin), *Miris kiše na Balkanu* (Kuljerić - Lukić), *Katarina, bosanska kraljica* (Jusić - Gojer), *Simha* (Rihtman), *Izložba slika* (Marić), *Omer i Merima* (Jusić - Gojer), itd. Osim domaćih djela, na sceni Narodnog pozorišta

22 Od 1921. godine do 2022. godine najznačajnijom teatarskom institucijom u Bosni i Hercegovini rukovodili su slijedeći direktori: Stevan Brakus (1921-1923), Dušan Đukić (1923-1924), Branislav Nušić (1925-1928), Mirko Korolija (1925-1930), Milutin Janjušević (1930-1941), Alija Nametak, jedan mjesec u 1941. godini do dolaska Ahmeda Muradbegovića (1941-1945), Nika Miličević (1945-1950), Salko Nazečić (1950-1951), Vlajko Ubavić (1952-1978), Ivan Fogl (1978-1988), Miroslav Avram (1989-1991), Alija Isaković (1992-1994), Tahir Nikšić (1994-1995), Muhamed Karamehmedović (1995-1998), Tvrtko Kulenović (1999-2002), Gradmir Gojer (2002-2011), Dario Vučić (2011-2013), Gordana Hrenovića (2014-2015), Marijela Hašimbegović (2016-2018), Izudin Bajrović (2018-2021), Edin Mustafić (2021 -).

23 <https://www.nps.ba/> (11.11.2021.)

izvođena su i značajna djela klasične svjetske dramske, operne i baletne literature, kao i predstave savremenog, eksperimentalnog i istraživačkog izraza.²⁴

Narodno pozorište kao kulturno-umjetnička ustanova izvodilo je dramska, oper-ska i baletska djela, doprinosilo zadovoljavanju kulturnih potreba građana Sarajeva, odnosno podizanju kulturnog nivoa i društvene svijesti građana, prikazivalo djela jugoslovenskih i stranih autora i pomagalo razvoj domaćeg dramskog i muzičko-scenskog stvaralaštva.²⁵ Danas, trideset godina nakon agresije na BiH i opsade Sarajeva, Narodno pozorište u Sarajevu nema svoj orkestar, potkapacitiran je sa tehnikom i stručnim kadrom, i u mnogim segmentima nije u nivelaciji sa predratnim estetskim, umjetničkim, produkcijskim, kadrovskim i drugim resursima.

24 <https://nps.ba/stranica/historijat/2> (21.12.2022.)

25 ARBiH, Narodno pozorište Sarajevo, Inventarna knjiga; preneseno iz Glasnika arhiva i Društva arhivskih radnika br. XXXII, zavedeno pod: Narodno pozorište Sarajevo, Sign. NPS, S.H.

ZAKLJUČAK

Studiozan i cjelovit historijski i teatrografski prikaz cjelokupnoga programsko-produkcijskog, likovno-izložbenog, izdavačko-publicističkog i umjetničko-manifestacionog stvaralaštva Narodnog pozorišta u Sarajevu nije nikad detaljno i tačno napisan. U dosadašnjim publikacijama zabilježene su mnogobrojne praznine u navođenjima, kao i materijalne nepotpunosti i greške koje treba znalački korigirati. Na žalost struke i kulturne javnosti monografija koja je trebala biti završena za jubilej, još uvijek nije (do danas, februar, 2023., op.a.), što upućuje na duboki sistemski feler u poimanju kulturnih vrijednosti i prepuštanje stihiji vremena da završi posao srozavanja kulture koja bi trebala biti vrhunaravna politika jednog civiliziranog društva, u ambis larpurlartizma i jeftinog politikantstva. Narodno pozorište Sarajevo u proteklih je pet političkih uređenja u kojima se našla Bosna i Hercegovina (Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija, Nezavisna država Hrvatska, SFR Jugoslavija i Bosna i Hercegovina kao samostalna, suverena i nezavisna država) uvijek bilo magistralna prijestolnička institucija dramske, baletne i operne umjetnosti u cijeloj Bosni i Hercegovini. Najdinamičniji period u radu Narodnog pozorišta bio je period iza Drugog svjetskog rata, koji je kulminirao posebno 70-ih godina 20. stoljeća kad su glumački, operni i baletni ansambl izrasli u respektabilne reprezentante bosanskohercegovačke kulturne scene širom bivše Jugoslavije, ali i u inozemstvu. Danas je Narodno pozorište Sarajevo kantonalna institucija kulture koja zbog specifičnog *frankeštajnovskog* državno-pravnog uređenja Bosne i Hercegovine koje isključuje kulturu iz države kao nepoćudnu (nad)nacionalnu tvorevinu, ne nosi radom i pozicijom zasluženu nominaciju državnog pozorišta.

SUMMARY

There has never been a studious and comprehensive historical and theatrical presentation of the entire program production, art-exhibitions, publishing and publicity, and artistic manifestation's creativity of the Sarajevo National Theatre that got written in detail and accurately. Previous publications reveal numerous gaps in the citations, as well as material incompleteness and errors that need to be expertly corrected. Unfortunately, both for the profession and for the culture public, the monograph, that was supposed to be completed for the jubilee, is still not finished (until today, February 2023²⁶), which points out deep systemic failure in the understanding of cultural values and giving in to the element of time passing to finish the job on slumping culture; culture as something that should be the natural supreme policy of a civilized society, into the abyss of larpurlartism and cheap politicking. In the past five political regimes experienced by Bosnia and Herzegovina (Kingdom of SCS/ Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes; Kingdom of Yugoslavia; The Independent State of Croatia/ the NDH; SFR Yugoslavia; and Bosnia and Herzegovina as an independent, sovereign and independent state), the Sarajevo National Theatre has always been the capital's magisterial institution of drama, ballet and opera arts for whole of Bosnia and Herzegovina. The most dynamic period in work of the National Theatre was after the Second World War, with its peak in the 1970s, when the ensemble of acting, opera and ballet grew into respectable representative of the Bosnian cultural scene both in the former Yugoslavia, but also abroad. Nowadays, the Sarajevo National Theatre is an institution of culture on the cantonal level and, due to the specific *Frankensteinian* state of governance and legal system of Bosnia and Herzegovina, which excludes culture from the state as an involuntary (supra) national creation, does not carry the nomination of the state theatre that it deserves for its works and position.

IZVORI I LITERATURA

1. ARBiH, NPS, Inventarna knjiga; preneseno iz Glasnika arhiva i Društva arhivskih radnika br. XXXII, zavedeno pod: Narodno pozorište Sarajevo, Sign. NPS, S.H.
2. ARBiH, šifra: 92/14/32 (24) – 1920.
3. ARBiH, ZVS, šifra 92/14/32 (59) – 1921.
4. ARBiH, ZVS, šifra 92/14/32 (59) – 1921.
5. ARBiH, ZVS, šifra 92/14/32 (59) – 1921.
6. Dizdar, Hamid, “Projekti za osnivanje državnog pozorišta u Sarajevu”, *Pozorište*, VII, 1965, 6.
7. Dizdar, Hamid, “Osnivanje prvog državnog pozorišta u Bosni i Hercegovini”, *Pozorište*, IX, 1967, 1.
8. Gojer, Gradimir, „Uloga i značaj kulture u periodu opsade i odbrane Sarajeva“, *Opsada i odbrana Sarajeva 1992-1995*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2008.
9. Kapidžić, Hamdija, “Pokušaj osnivanja stalnog pozorišta u Sarajevu, 1913” u *Bosna i Hercegovina u vrijeme austrougarske vladavine 1878-1918, članci i rasprave*, Sarajevo, 1961.
10. Lešić, Josip, *Pozorišni život Sarajeva 1878-1918*, Sarajevo: Svjetlost, 1973.
11. Lešić, Josip, “Pozorišno Sarajevo – Godina 1913”, *Oslobođenje*, 8. 12. 1971.
12. Lešić, Josip (ur.), *Narodno pozorište Sarajevo 1921-1971.*, Sarajevo: NPS, 1971.
13. Marković, Marko, *Zemaljsko narodno pozorište u Sarajevu*, Članci i ogledi II, Sarajevo, 1961.
14. Sarić, Samija, Prilog izučavanju istorije Narodnog pozorišta u Sarajevu, *Historijski arhiv Sarajeva*, 1994-95, sv. 33.
15. <https://www.nps.ba/> (11. 11. 2021.)
16. <https://nps.ba/stranica/historijat/2> (21.12.2022.)
17. <https://balkans.aljazeera.net/news/culture/2021/9/29/narodno-pozoriste-sarajevo-slavi-sto-godina-rada-i-djelovanja> (21.2.2022.)

HAMDİJA DIZDAR
JU MUZEJ SARAJEVA

BOSNA I HERCEGOVINA U UMJETNIČKOM OPUSU TOMISLAVA KRIZMANA

APSTRAKT: Autor u radu predstavlja povijesnu, likovnu i topografsku vrijednost Krizmanove grafike koja se u Muzeju Sarajeva nalazi pod naslovom „Mapa broj 581“ iz 1937. godine u Umjetničkoj zbirci, a za koju je predgovor napisao bosanskohercegovački historičar Vladimir Ćorović. Bosna i Hercegovina u grafičkim radovima Tomislava Krizmana zabilježena je na likovno dojmljiv način, sa reljefnom patinom iz koje izlazi biće bosanskog čovjeka, raznolikost i autentičnost kulturnih matrica koje su se zadržale iz osmanskog perioda i spojile sa novim evropeiziranim obrascima življenja. Gradovi na grafikama Tomislava Krizmana predstavljaju pravi dokumentarni izvor za proučavanje stambene arhitekture, ulica, trgova i mostova, kao i kreiranog ambijenta u kojem je živjelo stanovništvo Bosne i Hercegovine na početku 20. stoljeća.

KLJUČNE RIJEČI: Tomislav Krizman, grafika, Bosna i Hercegovina, izložba, mapa, gradovi

ABSTRACT: The author presents the historical, artistic and topographical value of Krizman's graphic arts, which can be found the Museum of Sarajevo under the title "Folder number 581" ,dated from 1937, within in the Art Collection, with the foreword written by the Bosnian historian Vladimir Ćorović. The graphics of Tomislav Krizman document Bosnia and Herzegovina in an artistically impressive way- with the relief patina from which comes out the essence of the Bosnian, the diversity and authenticity of cultural matrices that have remained from the Ottoman period and merged with the new Europeanized patterns of living. The cities in Tomislav Krizman's graphics are a true documentary source for one to study residential architecture, streets, squares and bridges, as well as the ambiance designed in which the population of Bosnia and Herzegovina lived at the beginning of the 20th century.

KEYWORDS: Tomislav Krizman, graphics, Bosnia and Herzegovina, exhibition, folder, cities